

BISERIC'A si SCOL'A.

Fóia bisericésca, scolastica, literaria si economica.

Ese o data in septemana: Duminec'a.

Pretiu abonamentului:	Pretiu insertiunilor:	Corespondintiele sè se adreseze Redactiune dela „BISERIC'A si SCOL'A“ in Aradu, la institutul pedagogicu-teologicu, éra banii la secretariatulu consistoriului romanu ortodoxu din Aradu.
Pentru Austro-Ungari'a pe anu . . . 5 fl.— cr.	Pentru publicatiunile de trei ori ce contieniu cam 150 cuvinte 3 fl., pana la 200 cuvinte 4 fl. si mai sus 5 fl. v. a.	
„ „ „ 1/2 anu . . . 2 „ 50 „		
Pentru Romani'a si strainetate pe anu . 7 „ — „		
„ „ „ „ 1/2 „ 3 „ 50 „		

Dñputatiunea in contr'a introducerei limbei magiare in scóle le poporali.

Sentiulu de conservare dictatu omului de insasi natur'a sa impune atât individului cât si popóreloru detorinti'a de a usá de medilócele legali si a se aperi in contr'a periceloru de câte ori se vedu din vre o parte amenintiate. Poporulu nostru a fost condamnatu de sórte se indure multe suferintie in decursulu secliloru. In tóte momentele sale de suferintia dictate de vitregitatea timpuriloru de trista memoria a aflu in se dupa impregiurári, in mesura mai mare séu mai mica in biseric'a s'a unu spriginitoriu si unu protectoru. Erá deci unu lucru pré naturalu ca si acum, cand se lucra ca in patri'a nóstra sè-se introduca o mesura noua pe terenulu instructiunei, — o mesura inse, carea dupa scopulu, ce-lu intentionéza póte avé consecintie rele pentru desvoltarea popóreloru mai cu séma in aceste momente de grea cercare — biseric'a se-si iea asupra-si detorinti'a impusa de moral'a crestina de a usá de unu medilocu loialu si constitutionalu, si aduce la cunoscenti'a celoru chiamati vederile poporului nostru in acésta privintia.

Ambele biserici romane alergara deci la piciórele tronului, si espusera consecintiele, ce póte se le aiba introducerea studiului obligatoriu alu limbei magiare in scólele poporali. Din partea bisericeii greco-catolice se presentá Escel. Sa, parintele arhiepiscopu si metropolitu *Ioan Vancea* insocitu de P. S. S. parintele episcopu *Victor Mihali* dela Lugosiu; ér biseric'a ortodocsa se presentá in modu constitutionalu, fiendu adeca insociti Pré Santiele loru, parintii archierei inca de câte o deputatiune esmisa de consistoriele concerninte de câte trei membri: unu preotu si doi mireni. Astfelu deputatiunea, ce avea o missiune atât de insemnata se compuse in urmatoriulu modu: Escelenti'a S'a, parintele arhiepiscopu si mitropolitu *Miron Romanulu*, Pré Santi'a S'a parintele episcopu alu Caransebesiului *Ioan Popasu*, Pré Santi'a S'a, parintele episcopu alu Aradului *Ioan Metianu*, parintele archimandritu si vicariu archiepiscopescu *Nicolau Pope'a*, parintii protopresbiteri *Ioanu Tiranu* si *Nicolae Andreeviciu*; ér dintre mireni dnii: generalulu *Traianu Dod'a*, deputatii dietali *Parteniu Cosm'a* si *Nicolae Strevoiu*, adv. *Alessiu Popociciu*, *Constantinu Radulescu* si adv. *Paulu Rotariu*.

Acésta deputatiune se presentá la Maiestatea Sa in ¹/₁₃ februaru. Conducetoriulu ei, parintele arhiepiscopu predece cu acésta ocasiune augustului nostru suveranu representatiunea, ce o publicámu mai la vale pe langa urmatoriulu discursu:

„*Maiestatea Vóstra cesara si regésca apostolica! Pré gratiósé Dómne!*“

Episcopatul bisericeii greco-orientale romane din Ungari'a si Transilvani'a, impreuna cu deputatii consistorieloru concerninte, in interesulu culturai generali, ce coresponde recerintieloru reale ale credintiosiloru nostri, cutéza a se apropiá cu supunere omagiala de pré inaltulu tronu alu Maiatáti Vóstre cu pré umilit'a rugare, ca Maiestatea Vóstra se Ve indurati a denegá pré gratiosu proiectulu de lege asternutu de guvernulu Maiestáti Vóstre, care are de scopu introducerea limbei magiare ca obiectu obligatoriu in scólele elementare, pré inalt'a sanctiune prealabila cu atât mai vertos, cu cât eventual'a executare a unei atari legi nu numai ar intempiná dificultáti neinvigibile, ci ar turburá si pacea interna a credintiosiloru nostri, cari sunt gelosi de limb'a si nationalitatea loru. Cu celu mai profundu respectu cutézámú a aterne Maiestáti Vóstre pré umilitele representatiuni in privintia acést'a, si ne folosimu de ocasiune, spre a dá espressiune si prin graiu aceloru sentieminte loiale, pre cari le nutresce biseric'a nóstra pentru Pré inalt'a persóna, pentru tronulu Maiestáti Vóstre si pentru patria!“

Maiestatea s'a se pronuncia catra deputatiune in urmatoriulu modu:

„Obiectulu petitiunei Dvóstre lu-voiu supune unei mature aprecári. Cu deplina linisce dau inse inca de acum espressiune sperantiei, cá atât guvernulu meu cât si corpurile legiuitórie sunt departe de intentiunea d'a pune in viétia dispositiuni, cari aru puté produce ingrigriri fundate, si aru fi in stare a conturbá pacea si contielegerea atât de multu dorita de mine intre diferitele nationalitáti din tíera, cari spre bucuria esista, si pe cari cu tóta caldur'a vi le potu recomandá si Dvóstra pentru ingrigriri si mai departe.“

Astfelu se pronuncia corón'a in faci'a deputatiunei bisericeii nóstre. Cu tóte acestea pres'a magiara condemná din tóte puterile acestu pasu loialu si constitutionalu lu cualificá de antipatrioticu, ba „Pester Lloyd“ lu-dechiará intr'unu articlu iesitu din pén'a redactorului siefu chiar de „impertinentia.“ Nu voimu a polemisé cu niminea. Notámú inse aceste cuvinte, ca se véda lumea si posteritatea cât este de mare furi'a unoru organede publicitate facia de acestu pasu loialu. O presa conscia de sene nu póte nici odata se-si uite de demnitatea sa si se vateme in unu astfelu de modu o deputatiune compusadin notablii unei natiuni avendu in frunte trei prelati, cari chiar in sensulu constitutiunei sunt investiti cu demnitatea de magnati ai tierii si ca atari au votu in legislatiune. Deputatiunea a purcesu din cele mai loiale sentieminte inspirata de binele

patriei comune, folosindu-se de dreptul de petitiune inarticulatu prin usu si lege in fiecare statu constitutionalu. Intr'aceea inse dilele din urma unele diarie comunicara scirea, că proiectulu de lege din cestiune la ordinu pré inaltu s'ar-fi suspinsu. Nu scimu încât este drépta acésta scire. Se sperâmu inse că siróiele de sange romanescu versate in mesura atât de mare in multele resbele ale monarchiei si adeveratele merite, ce le are poporul nostru pentru Tronu si tiéra voru face ca acésta rugare atât de loiala, dictata de sentiulu de conservare propria va fi luata in drépta consideratiune la locurile competente, chiar in interesulu pàcii si contielegerii atât de necesarie.

Representatiunea

deputatiunei bisericeii romane greco-orientale in caus'a proiectului de lege privitoriu la introducerea limbii magiara in scóiele populare.

Biseric'a greco-orientala din Ungari'a si Transilvani'a a doveditu intre tóte impregiurările in celu mai evidentu modu credintia neclatita si devotamentu catra pré inaltulu tronul alu Maiestătii Tale. Acésta virtute strebuna de cetatiénu s'a bucuratu totdeun'a de pré inalta recunoscintia.

Acum cand prin 'episcopatulul subscrisu si prin delegatiunile consistorieloru indrasnesce a se apropiá acésta biserică, de a dreptulu catra pré inaltulu tronul alu Maiestătii Tale, si a se adresá in o cauza, ce nu privesce numai interesele ei, ci o conditiune principala a binelui patriei, — o face acésta condusa de acea convingere, că prin acésta procedura inspirata de cele mai loiale sentiamente si-indeplinesce o detorintia adancu semtita atátu facia de pré inaltulu tronul alu Maiestătii Tale, cât si facia de iubít'a nóstra patria.

Caus'a, carea ne îndémna la acestu pasu bine precugetatu, este o dispositiune, ce se prepara a-se aduce prin legislatiunea tierii pe terenulu instructiunei publice, o dispositiune, carea prin urmare se refere si la scóiele nóstre confessionali. Ori cât s'ar aprecia scopulu dispositiunei, ce se intentionéza, ea ni se infacisíza privita din punctu de vedere alu practibilității daunatória pentru desvoltarea culturala a tierii, ér din punctu de vedere pedagogicu chiar imposibila. De altmintrelea ea ni se aréta în consecintiele ei de o astfelu de natura, încât intre impregiurările nationalitătiloru patriei la efectuarea ei pre de o parte póte avé de urmare o procedura escesivu zelósa, ér pe de alt'a din punctulu de vedere alu intereseloru naturali si instinctive ale nationalitătiloru va puté produce numai jaluzia, nencredere si o deosebita instreinare nu numai la credintiosii bisericeii nóstre, ci si intre celelele nationalități nemagiare. Acésta este o impregiurare, carea totdeun'a, dar mai cu séma in situatiunea politica de astadi inca nelimpedita, usioru ar puté slabí concordi'a fratiésca atât de multu dorita intre popórele patriei si alipirea patriotica de interesele statului, ér respectivei dispositiuni dietali incesi i-ar impede cá séu chiar i-ar paralisá scopulu intentionatu.

None adeca ne a venitu la cunoscintia din dechiaratiunea facuta ocasionalmente in dieta de ministrulu ung. de culte si instructiune publica alu Maiestătii Tale, si din cele ce s'au comunicatu mai tardiu prin foi, că numitulul domnu ministru are de cugetu a substerne dietei unu proiectu de lege, conform carui'a in terminu de siese ani dela intrarea in viétia a legii aducende are sè-se introduca limb'a magiara ca obiectu de invetiamentu obligatu preste totu in tóte scóiele populare elementare séu superióre, cu scopulu acel'a, ca prin acésta sè-se dea ocaziune fiacarui cetatiénu a-si insusi limb'a magiara ca limba a statului. Proiectulu de lege intentionéza dara, ca studiulu limbii magiare sè-se medilócésca prin scóiele elementare.

Nu avemu nimicu de a observá contra acelei impre-

giurări de a se dá ocaziune dupa putintia cetatienuloru de a invetiá limb'a magiara ca limba a statului, desi legea de nationalități esistenta, respective dreptulu asiguratulu nationalitătiloru intru intrebuintiarea limbii loru, si preste totu referintiele etnografice ale patriei nici pe departe nu justifică necesitate generala de a invetiá limb'a magiara: dar pentru studiulu limbii magiare proiectulu de lege face astfelu de dispositiuni, facia de cari — desi amu fost cu mare stima catra vederile de altmintrelea intielepte ale guvernului Maiestătii Tale, — suntem siliti a dá espressione acelei convingeri, că atari dispositiuni nu sunt nici decát in stare a corespunde scopului propusu.

De aceea indrasnimu a face mai nainte de tóte pré umilit'a observare, că legea de instructiune prescrie pentru scóiele populare atâtea obiecte de instructiune neaperatu de trebuintia pentru clas'a de jos a poporului, încât studiulu loru in limb'a materna a scolariloru ocupa cu deseversire intregu timpulu prescriu de lege. A mai invetiá pe langa obiectele dejá prescise fie in modu teoreticu, fie in modu practiculu inca o limba cu totul necunoscuta eleviloru, si inca in aceea mesura, dupa cum o poftesce scopulu proiectului de lege, abstragendu dela fragedimea mintii copiiloru, pentru acésta lipsesce cu totul timpulu fisicu recerutu.

Daca inse cu tóte acestea se intentionéza, ca in scóiele elementare din comunele bisericesci, cari nu pricepu limb'a magiara sè-se invetie acésta limba, si elevii se si-o insusiesca cu resultatu in vorbire si scriere, atunci nu remane altu modu practiculu, decát, neglignendu-se obiectele de invetiamentu dejá prescise de lege si neaperatu trebuintiése atât pentru viétia publica, cât si pentru ulterióra perfectionare, — sè-se intrebuinteze totu timpulu prescriu pentru frecuentarea scóiei intru instruirea practica in limb'a magiara, carea in viétia publica nu este neaperatu de trebuintia pentru ori cine, ba mai multu acésta sè-se intemple chiar cu suprimarea usului limbii materne proprii si a desvoltării puteriloru intelectuali ale scolariloru.

Nu putem presupune despre guvernulu Maiestătii Tale, că intentionéza a esoperá studiulu limbii magiare in modulu aretatu; In modulu acest'a s'ar sacrificá scopulu instructiunei populare pentru interesulu forciatu de a invetiá limb'a, unu lucru, carele in sferisitu nu ar avé altu resultatu, decát că scolarii de limba nemagiara dupa o truda indelungata aru puté ici colia se rumpa câte unu cuventu magiaru, amestecandu-lu cu elemente din limb'a s'a propria materna; nu si-ar puté insusi inse nici decát elementele culturei corespundietórie necesității reali, ér esindu din scóla aru uitá cunoscintiele defectuóse ale limbii magiare cascadegate cu mare incordare, unu lucru, carele se póte documentá cu nenumerate esemple din viétia practica.

De alta parte nu fragemu la indoieála, că pentru insusirea limbii magiare se potu face unele pregatiri chiar si in scóiele populare elementare, la nici unu casu inse nu in estensiunea pretinsa de proiectulu de lege din cestiune pentru scopulu aretatu, ci simplu prin invetiarea limbii in scrisu si cetitu si deprinderi practice de lipsa spre acestu sferisitu. In privintia acésta si pana acum s'a purtatu grige dupa putintia, încât adeca prin dispositiuni urmate din indemnulu propriu alu organeloru nóstre autonóme fara nici unu impulsu din afara s'a introdusu in scóiele populare mai bine organizate numitele pregatiri in mesura aplicabila, fara negligarea obiecteloru celoru mai de lipsa de invetiamentu. Cu totul altmintrelea sunt, de a se considerá scóiele confessionale superióre si mai alesu Institutule pedagogice, in cari asia dara se potu luá treptatu mesuri mai ample pentru invetiarea limbii magiare: dar si in privintia acésta staruintia a autoritătiloru scolaru ale bisericeii nóstre autonóme numai ar cresce, daca, pe basa legiloru esistente, fara nici o dispositiune mai nóua din partea legislativei, aceste autorități libere de ori-ce influintia din afara voru puté luá din propriulu indemnulu din timpu in timpu dispositiuni corespundietóre postulatelor culturali.

Ce privesce introducerea limbii magiare ca obiectu obligatu de invetiamentu in scólele confessionale nemagiare, suntem siliti, pe langa amintitele pedeci neinvigibile pedagogice a mai aduce inaintea in acésta pré umilita representatiune inca o impregiurare fórté durerósa, care, standu in legatura cu proiectulu de lege din cestiune, nu se póte dupa noi a nu fi luata in consideratiune. Este sciutu, cá opiniunea publica din patri'a nóstra, carea se exprima in viéti'a publica si in presa, ca si in dieta, solicitéza neinteruptu astfeliu de dispositiuni legislative si administrative, cari sunt cualificate a duce la maghiarisarea cetatieniloru de nationalitate nemagiara.

Acésta nisuintia a elementului magiaru, manifestata atât de viu, inca de multu a produsu ingrigire între credintiosii bisericeii nóstre, cari si-temu limb'a si nationalitatea loru; si de óre ce biserica nóstra are caracteru nationalu, proiectulu de lege, obiectulu espunerei nóstre, între credintiosii bisericeii nóstre, chiar si numai audindu-lu, a mǎritu intr'atát'a amintit'a ingrigire, încât ei reprivindu la incercárele analóge, întreprinse cu vre-o câte-va dieci de ani inainte, se temu, cá proiectulu din cestiune este pe terenulu legislatiunei unu nou inceputu alu nisuintieloru, cari aveau de scopu a duce in indeplinire cu totu pretiulu maghiarisarea si cari in decursulu, desvoltáriloru ulterióre potu luá directiunea, prin carea întrebuintiarea libera de pana acum a limbii nóstre nationale in viéti'a publica, in comunele si bisericeile nóstre incetulu cu incetulu se fie eschisa cu totul.

Nu ne semtimu chiamati a ne demite in pré umilit'a nóstra representatiune presenta a desfasiurá, cá in cât póte fi salutaria séu din contra pagubitória pentru interesele patriei, a se propune maghiarisarea dreptu scopu, dar dupa ce din mai multe párti, nu fara ori ce aparentia de adevéru, se atribuie proiectulu de lege dia cestiune unu astfelu de scopu, ne tienemu de detorintia patriotica, ori unde va puté strabate vocea nóstra, a declará, cá credintiosii bisericeii nóstre romane n'au nici o antipatia catra limb'a magiara, dar se alipescu de limb'a loru si de caracterulu loru nationalu cu atât'a tenacitate, încât e curata imposibilitate a-ii desbracá de densele.

Daca proiectulu din cestiune n'ar avé in sine nici chiar aparenti'a inclinarei de maghiarisare, de siguru in privinti'a eventualei esecutári s'ar urmá o astfeliu de procedura, carea ar produce între elementulu maghiaru si nemagiaru in locu de concordia fratiésca atât de necesara numai amaratiune reciproca. Acést'a s'ar potenciá din casu in casu, si in fine ar avé numai urmári periculóse pentru interesele patriei comune. In privinti'a acésti'a dóra va fi de ajuns a ne provocá in generalu la esperiintiele de pana aci, pe cari cu privire la seriositatea momentului nu ne dimitemu a le specificá. Ele inse fara indoie la ne dovedescu, cá in timpii din urma s'au facutu din partea organeloru administrative incercári peste marginile lezei, respective s'au aplicatu chiar ordinatiuni obligatóre in favórea limbii maghiare, si astfeliu de transgressiuni se practiséza cu tóta vehementi'a cu deosebire din partea acelor organe administrative, cari stau in nemedilocita apropiare de poporu.

Daca luámu in considerare singuratecele dispositiuni ale proiectului de lege, cu care suntem siliti a ne ocupá in pré umilit'a nóstra representatiune, ne oprimu mai cu séma la acelu punctu, care in privinti'a invetiatoriloru aflatori in functiune dispune, cá acésti'a in decursu de siese ani se fie detori a-si insusi limb'a maghiara, in acea mesura, încât sè-si póta justificá cualificatiunea, de a o propune „pre acea,” prin depunerea unui esamenu, si numai pentru invetiatorii trecuti peste cincidieci de ani a etátií concede esceptiune, si inca astfeliu, cá in privinti'a casuriloru esceptionali, intielegendu-se între acésti'a si invetiatorii confessionali, numai ministrulu de culte si instructiune publica póte decide.

Abstragendu dela partea ultima a acéstei dispositiuni, care taia directu in autonomi'a bisericeii nóstre, preste totu

se vede, ceea ce si de altmintrelea dupa parerea nóstra caracteriséza întregu proiectulu de lege, cá adeva acésta nu se póte esecutá; cáci se scie cá, pentru a nu-ne provocá la alte scóle confessionali, in provinci'a nóstra metropolitana peste totu, si in specialu in acele párti, unde limb'a maghiara nu este in usu la poporu, o insemnata, ca se nu dicemu o preponderanta parte a invetiatoriloru in functiune, dupa impregiurárele de pana acum séu nici de cum, séu pré pucinu sciu limb'a magiara, asia încât acésti'a nu sunt capabili de a o propune cu atât mai pucinu, dupa cum se vede a se intentioná prin cuvintele proiectului de lege „in acea” (azon való) a propune obiectele in limb'a magiara. La acést'a se mai adauge inca si acea trista impregiurare: invetiatorii preste totu platiti de catra seracele nóstre comune bisericesci au mai fara esceptiune unu salariu anualu in proportiune atât de micu încât cu acéla abia si-potu impliní lipsele de tóte dilele, si pentru a-si sustiené cas'a sunt siliti a întrebuintiá timpulu liberu pentru alte ocupatiuni de castigu.

Dela astfeliu de invetiatori, alu cároru numeru, dure-re, la noi este mare, nu se póte pofti, cá sè-si iée timpu de a mai invetiá limb'a magiara; ceea ce si între cele mai bune impregiurári nu se póte ajunge numai prin diligintia privata. Purcediendu prin urmare din acestu proiectu de lege pentru ei n'ar remané alt'a decât cá, daca n'au ajunsu alu cincidieci de ani alu etátií, se fie amovati din postulu loru. In unu asemenea casu apoi nu ne putemu intipui, cum s'ar puté suplíní loculu invetiatoriloru amovati prin altii capabili, pe când este sciutu, cá asemeni capabili invetiatori abia sunt in numerulu cerutu, ér a improvisá invetiatori capabili este unu lucru imposibilu mai alesu pentru statiunile, unde invetiatoriulu nu-i este asigurata nici chiar pana de tóte dilele.

Inainte de a se fi facutu proiectulu de lege asupra instructiunei publice la anulu 1868, — ministrulu de atunci alu cultelor si instructiunei publice de pia memoria, pentru consultarea si discussiunea obiectului din cestiune, a convocatu ancheta, in care a chiamatu esperti si din partea tuturor confessioniloru pe calea autoritátiloru respective bisericesci. Adancu ne pare reu, cá cu abatere dela procedur'a urmata atunci in casulu presentu nu s'a datu ocaziune autoritátiloru nóstre bisericesci spre a-si dá opiniunea asupra proiectului de lege de o insemnata atât de mare si ponderósa, care daca se intemplá, probabilu cá biserice'a nóstra n'ar fi venit in acea positiune neplacuta, ca se fia silita a se întórce la pré naltula tronulu Maiestátií Tale cu ingrigirile ce provinu din acestu proiectu de lege, care dupa parerea nóstra nu e oportunu.

Dupa ce nu ne putemu magulí cu acea sperantia, cá am puté impedecá primirea acéstiú proiectu de lege, a cáruí neoportunitate si neesecutabilitate o amu aretatu mai sus, in casulu cand acéla s'ar inaintá la corpulu legislativu: ne tienemu de detorintia patriotica, pe langa esprimarea din nou a omagieloru nóstre de supusi si de credintia nestramutata a vení la Maiestatea Ta cu acea pré umilita rugare, ca in interesulu culturai publice si a liniscei interne a popóreloru se Te induri a denegá pré nalt'a aprobare prealabila acéluí proiectu de lege.

Cari de altmintrelea recomandandu-ne biserice'a in pré nalt'a gratia si ingrigire parintésca, de carea tot-deuna cu adenca multiamita s'a bucuratu, suntem cu celu mai deplinu si profundu omagiu, ai Maiestátií Tale.

Vien'a, la 12 Februarie, 1879.

Credintiosi supusi.

Corpulu episcopescu si deputatiunea consistorieiloru eclesiastice ale bisericeii gr. orientale romane din Ungari'a si Transilvani'a.

(Urméza semnaturile.)

Discursu commemorativu la diu'a anului mortii illustrei matróné romane Catarin'a Mocioni, nascuta Mocioni de Foeni.

(tienutu de dlu G. Creniceanu la solenitatea arangiata in Budapést'a de stipendistii familiei Mocioni la ¹³/₂₅ ianuaru a, c')

Popórele de cultura si civilisatiune se distingu de cele streine culturai si civilisatiunei — mai vertos si prin aceea, cà-si nutrescu stim'a si pietatea càtra cei mari si demni ai loru, cei binemeritati in lupt'a loru pentru cultura si esistentia, — si dupa mórtea acelor'a. Atari popóre de cultura si civilisatiune, pastréza si onóreza memori'a acoloru defuncti ai loru prin scrieri, serbári solemne si prin ridicarea de monumente.

In acésta virtute nici unu poporu n'a intrecutu pe strebunii nostri, pe Romani. Dar si noi Románii, ramur'a cea parasita din trupin'a cea colosala, inca am pastratu in peptu-ne acésta virtute, si-mai vertos de cand si noi ni încordàm puterile pentru de-a ne aventá la o cultura mai generala, asia credu, cà cu totii semtimu lips'a si detorint'a, de-a nu lasá sè péra din inim'a nóstra si a urmasiloru nostri scump'a memoria a celor ce au binemeritatu de noi, de cultur'a si progresulu nostru.

Adunarea nóstra de astadi, precum arata program'a, tinde a aduce unu micu tribut de reamintire si recunoscintia sublimei umbre a unei fiintie decedate acum unu anu, carea in totu timpul petrecerei sale intre noi, in acésta viétia pamentésca, priu virtutile si binefacerile ei, prin amórea deaprópelui, si mai vertos prin stergerea lacrimiloru si alinarea dureriloru celor de unu neamu cu dens'a, a sciutu a-se face adorata si venerata seraciloru si patimindiloru, desclinitu tinerimei romane, aspirante la studie mai nalte, inse lipsite de medilócele materiali, tinerimei ei, càrei ea a fost o adeverala mama, unu angeru spriginitoriu si mangaitoriu!

Stipendistii illustrei, marinimósei si gentilei familiei de Mocioni, tocmai pentru aceste consideratiuni s'au semtitu indemnati si oblegati, a angagiá pre fratii si colegii loru, si a invitá pre adancu stimatulu publicu romanu din capital'a tierii, ca dupa sacr'a solemnitate bisericésca, dupa-ce aduserám cu totii rugatiunile nóstre càtra Tatalu cerescu pentru odichn'a sufletului scumpei nóstre defuncte, sè binevoésca a asistá si la o serbare modesta commemorativa din a nóstra parte; ér mie, debileloru mele puteri, mi s'a venit onórea, de a dá scumpei memorii espressiunea cuvenita prin cuvinte; ceea-ce me voui adoperá a o face in trasuri principali, caracteristice inimei si spiritului neuitabilei nóstre patróné Catarin'a de Mocioni.

Rogu inse prealabilmente pre inaltu stimabilulu publicu assistentu, ca sè tiena contu de debilele mele puteri, si sè atribue acelor'a, ér nu virtutiloru si meriteleru sublimei fiintie — ne-ajunsele, ce de buna séma va descoperí in acestu discursu.

Semtu eu, semtimu noi toti neajunsele nóstre pentru d'a serbá si glorificá cu deplina demnitate memori'a unei persóne ca decedat'a nóstra matróna si patróna; dar acestu semtimentu nu m'a pututu, si nu ne-a potutu impedecá, d'a ni face detorinti'a; apoi cruciulit'a de lemnu ce pune sermanulu romanu la capulu mormentului scumpiloru sei decedati, lui i-este totu atât de scumpa si sacra, ca si mausoleele, ce ridica puternicii si avutii; ér naintea lui Ddiou, dupa s. scriptura, denariulu veduvei serace, cumpanesce mai multu de cât mii'a avutului.

Pana sè intru in materi'a propria a temei, voui premitte o scurta schitia retrospectiva asupra illustrei familii, pentru de-a spune câte-va pucine, despre originea illustrei decedate, a aretá némulu, din care s'a nascutu, la alu càrui sinu s'a crescutu, in alu carui spiritu s'a desvoltatu, si si-a manifestatu virtutile, prin a càrui materiala si morala influintia si concurentia s'a spriginutu, si au strelucitu mai vertos faptele ei. Nu credu, cà ar fi aci loculu, nici bine

alésa ocaasiunea, pentru d'a face o descriere genealogica essacta, detaiata, critica, a illustrei familiei de Mocioni, si mai vertos a corege, resp. completá multe lacune si nees-sactitáti; ce comiseru mai toti autorii streini, càti pana astadi in operele loru atinsera despre acésta familia; de alta parte prevedu, si observu din capulu locului, cà panegiriculu illustrei repozate nu se póte separá si rosti de sine, for' a-lu tractá mai preste totu eu alu illustrei familiei dimpreuna.

Asia, servindu-me de datele mai positive, câte mi-a succesu a-mi aduná, Ve rogu a-mi dá binevoitóri'a atentione la cele urmatóre.

Ilustr'a familia de *Mocsongyi*, cum se scrie ea astadi, séu „a *Mucioniloru*“ cum se numiá ea originalmente, si ea ca si altele o mia dintre cele mai de frunte macedo-romane din Turci'a, pentru de a-si scuti viétia, onórea si averea de naintea crudei rapacitáti musulmane, inca la inceputulu seclului trecutu alu 18-lea, chiar in primul dieceniu parasindu-si patri'a stravechia, Macedoni'a, si locuintiele din *Moscopoli*, capital'a de pe acelu timpu a acelei'a, prin strimtorile si resp. ascunsurile Hemului si ale Balcanului s'a strecoratu pana la Dunare si apoi prin Banatu a strabatutu pona 'n capital'a Ungariei. Au venit deodata mai multi, probabilminte trei frati cu familiile loru, adeca cu socii si copii, aducendu cu sine multa avere, in auru si in pretióse, si s'au asediatu prin diferite párti ale tierii, unulu singuru adeptandu-se in centru, adeca in capitala, ér ceialalti cumperandu si lucrandu mosii pe la tiéra, pon' la Tocai in sus spre Tisa, si pona departe in sus spre Dunare. Dar pe langa tóta acésta resfirare a familiei, ea totu si-a conservatu legatur'a si unitatea intre sine, ba lungu timpu chiar si cu rudeniile lasate in Macedoni'a, si acést'a nu-numai prin reporturile recipróce de comerci si economia, ci mai vertosu si prin casatorii, aducendu-si mueri, resp. nurori din Macedoni'a, si maritandu-si ficele dupa cei din provincia. Este acést'a o datina fórté vechia la Macedo-Romani, si pana cand s'a observatu ea, Macedonii nostri se inmultiau, si stárilé loru erau cele mai in floritórié in tiéra! Lucru pré naturalu, càci intretienéu legatur'a cu elementulu loru originalu si cu pamentulu loru strevechiu. Ér anume pentru famili'a *Mucioniloru* legatur'a érá cu atât mai naturala, càci acésta familia in *Moscopoli* trecea de cea mai de frunte, si avea patronatulu preste biserica ierarchica d'acolo, in a carei frunte de repetite ori au statu membri ai acestei familii renumite, si mai vertos prin pietatea ei si prin deseale calatorii ale membriloru ei la locurile sante.

Intre anii 1730—1740 duoi dintre fratii *Mucion* au cascigatu diplome nobilitari ca armalisti dela Imperatulu Carolu alu VI-lea, si anume pentru sacrificiele si meritele familiei pe timpul resbelului contra Turciloru, sub comand'a marelui beliduce Eugeniu de Savoia, carele in consecinti'a victorieleru sale, la 1716 a aruncatu pre pagani peste Dunare, scotiendu Banatulu de sub stepanirea loru. Dupa traditiunile familiei Mucionesciloru, in prim'a lupta victoriósa a lui Eugen contra Turciloru la *Zent'a*, doi veri primari din acésta familia au cadiautu gloriosu, unulu cu *spad'a*, celalaltu fiindu preotu de tabera cu *crucea* in mana. De aci marc'a originala a familiei infacisiéza crucea si *spad'a*, pe langa unu cortu si unu capu de Turcu cu semilun'a. —

Mai tardiu, si anume la 1779, adeca tocmai nainte cu o suta de ani, — politic'a avitica a patriei ungresci, politic'a de cucerire si anesiune triumfandu in Vien'a, si in puterea acestei'a Banatulu temesianu smulgendu-se de sub administratiunea camerala din capital'a Austriei, (sub carea — dupa Grizellini — poporatiunea se aflá fórté multiamita si fericita,) si incorporandu-se Ungariei, in care consecintia apoi poporulu si cu pamentulu seu, cu satele si tiariele sale iobagindu-se si vendiendu-se iute, pentru d'a fi asimilatu cu cele lalte párti de sub Sant'a Coróna: gentilulu Andreiu dintre *Mocioni*, descendintele ramului familiei asiediate in Pest'a, a impetratu dominiulu *Foeni* din Comi-

tatulu Torontalu, prin care actu nobilitatea acestui ramu s'a confirmatu si statoritu din nou, adoptandu o noua marca si cu predicatulu „de Foeni,” dar si dupa acést'a remanendu numele familiei scrisu totu „Mucioni.”

Acésta nobilitate si resp. marca, la 1805 a fost de nou recunoscuta. ér la 182 $\frac{7}{8}$ publicata in comitatele Torontalu si Carasiu, câtiv'a ani mai tardiu si in alu Timisiului. Si aceste schimbări resp. inovări, au indusu pre unii scriitori in erórea, de-a pretinde, cá famili'a Mocioniana la 1737 a venitu in acésta patria, pe cand ea dupa datele de mai sus trebuie se fie venitu multu mai nainte; mai de parte, cá nobilitatea familiei de Mocioni ar datá numai dela 1779 séu chiar de la 1805 si 1828, precand adevverulu e, cá ea datéza de aprópe 150 de ani, si este — la cei mai tineri succesori, in a siésea generatiune.

Totu asiá de gresita este afirmarea unor'a, cá famili'a Mocioniana odinóra s'a numitu *Popovicu*.

Nici odata; ci findu acésta familia, precum atinseiu mai insus fórte bisericósa precum la venirea ei a dusu cu sene unu membru preotu, asia si mai tardiu a avutu din sinulu seu preoti; asia anume in a 2-a diumetate a secului trecutu, unulu din familia fiindu preotu, si chiar preotu castrensu, ierarchi'a serbéscá, precum i-erá datin'a, acelu'i-a i-a adausu cátra alu seu nume si lipitur'a de Popovicu, care inse cu densulu s'a stinsu!

Succesorulu numitului Andreiu, impetrante de Foeni, a fost *Ióne Mocsonyi de Foen*, unu barbatu cu unu spiritu ageru, cu cunoscentie fórte ample, celebru prin facilitatea, cu carea vorbiá si scriá 7 séu 8 limbi, dar mai vertos prin mandr'a s'a asupra némului seu!

Elu a luat in casatoria pe cea mai frumósa si amabila fíca din nobil'a familia macedo-romana-albaneza *Panaiotu*, cu numele *Iul'a*, din care casatoria s'au nascutu numerosi copii, dintre cari reposandu la a. 1854 *Ióne Mocsonyi de Foen*, remasera — pe langa o avere insemnata, cinci in viétia, patru feciori: *Petru, Andreiu, Antoniu* si *Georgiu*, si fiic'a — *Catarin'a*, neuitabil'a nóstra patróna, ilustr'a nóstra Decedata. Acést'a, *Catarin'a*, a fost de etate cea mai mare; ér nascuta in Foeni, la 1806, si a petrecutu primii ani ai vietii acolo intre poporu, si numai ca adulta — in capitala. Ea, conform mai susu amintitei datine familiare, a fost impreunata in casatoria cu ultimulu descendinte virilu alu ramului familiei, ce se asiediasa in partile Tisei de sus, anume la Tocai, adeca cu Dlu *Mihailu de Mocioni*.

Din acésta sacra legatura s'au nàscutu cei duoi domni frati, *Alesandru* si *Eugeniu*, ilustrii nostri Grachi, mandri'a si speranti'a poporului romanu.

Éta in pucine cuvinte — legatur'a familiara si descendinti'a ilustrai nóstre patróna decedate. Dar — éta si cum ea de mica, din cea mai frageda tineretie, a invetiatu a iubi poporulu si a-si semti de o detoria si bucuria a vietii — *spriginirea celoru seraci si patimindi*.

Catarin'a, precum atinseiu mai sus, s'a nascutu, si si-a petrecutu cei fragedi ani ai vietii in Foeni, in apropiarea nemidilocita, ea sé nu dicu chiar in sinulu poporului. Inim'a ei cea adancu semtitória, spiritulu ei celu ageru si vivace, nu poteau sé nu fie impresionate de sórtea si suferintiele poporului.

Foeni, este comuna mare si insemnata, numerandu pon' la 2500 de suflete. Multimea, cinci din siése parti, o facu Romanii, si numai a siésea parte sunt *Sérbi*. Cu tóte acestea, pe acelu timpu, cand ierarchi'a serbéscá sub *Stratimirovicu* ér in culmea puterii sale, multimea romana ér ignorata si desconsiderata; preotimea, scól'a si invetatoriulu si toti fruntasii din comuna, erau ai serbiloru, erau sérbi séu sérbiti. Pona'n anii epochali 184 $\frac{9}{10}$ s'a gasitu in Foeni — biseric'a, scól'a, fruntea comunala — curatu serbéscá! Junii Mocionesci, si-petreceau anii pe la scóle, prin capitala; sor'a loru *Catarin'a* — ér, carea observá poporu-

lu, observá anomaliele si nedreptátile ce lu-apesau; ea vedea cu ochii, si se indigná de umilirea multimei romane!

Aci inim'a ei cea nobila si generósa, spiritulu ei celu curatu si luminatu — au trebuitu sé se indure de cei apesati, si se ia partea cea mai slaba si nedreptatita. Si asta trasura caracteristica a inimei si spiritului i-a remasu proprietate permanenta prin tóte dilele vietii!

Nime ca dens'a nu se indigná si inversiuná de nedreptatirea si apesarea celoru mai slabi, si nirze ca dens'a nu se semtiá petrunsa si miscata de lipsele si durerile seracimei! Si fiinduca mai vertos pre Romani, pe acestu elementu d'o credintia si d'o origine cu dens'a, l'a cunoscutu specialminte impilatu si nedreptatitu: este pré naturalu cá, acestui'a mai vertosu s'a deschisu inim'a iubitóre si man'a ei binefacatóri'a. De ar aflá acésta inima si acestu spiritu adevveratu umanu si crestinescu — multi imitatori, — mai vertos in timpurile cele grele de astadi! —

Acésta proprietate, acestu caracteru frumosu si generosu alu reposatei Dóme — se prefacuse intr'o a dóu'a a ei natura. Binevediatu, ba nu numai atât'a, ci chiar cautatu si stimatu ér inaintea ei omulu, ce — intre tóte imprejurările, chiar cu sacrificarea de sine partinea si spriginea seracimea patiminda si pre Romanii ei, cari — din tóte partile asupriti, mai vertos suferiau de lipsele materialii si de drepturi, pona si in comuna si bisericá! In mesur'a, intru carea cinev'a se dovedea mai firmu si consecinte prin acestu caracteru, in aceeași mesura putea elu se fie siguru de simpathi'a si stim'a ei. Cautati, ve rogu, pre cei ce stau casei si familiei ei mai d'aprópe, si ii-veti gasi classati dup'acestu caracteru, acésta calitate a loru. Apoi ea, fie-iertata, carea adusesa cu sine pe lume unu gustu finu, cum nu se póte intipui mai bunu, si acest'a prin esemplulu din casa si-lu desvoltase si potentiasa, de-i devenise o *adeverata passiune*, o passiune, cárei ajunsese a sacrificá o mare parte din insemnatele ei venite, — ea cand vedea seracimea si cu lipsele si durerile sale, cand audiá de marile si urgintele trebuintie nationali, si-deschidea puag'a si dá, ba uneori o versá intréga pe altariulu natiunei si omenimei patiminde; ér cand i-observá cine-va dintre ai ei, cá — „astu-feliu nu va avé de unde sé-si cumpere si platéscá cutare si cutare lucru frumosu, obiectu de luesu,” — ea respundea cu resignatiune: „fie; — me voiu lipsi asta data de elu!” — si o superá, si o necagiá numai, cand medilócele nu-i ajungeau, ca se ajute!

Ea pururiá a fost binefacatória; chiar streinii, si chiar antagonistii familiei au recunoscutu acést'a. Este romantica si doioasa recunoscentia, ce i-o face celebrulu romantieru magiaru *Mauritiu Iókaay*, folosindu-se de ocaasiune petrecerei ei la locul de eternu repausu, care petrecere s'a intemplatu in aceeași óra cu a lui *Szigligeti*, autorului si dramaticului magiaru, care odinóra gustase multe binefaceri de la ea! Mi-permitu a citá pe scurtu acele cuvinte, publicate in „Hon” si in multe alte foi din patria, tocmai pentru insemnata lor, fiindu cá ele ilustra fórte bine unele trasuri ale inimei si caracterului matrónaie nóstre.

„Pe cand la pragulu teatrului nationalu sicriulu lui *Szigligeti* se ridicase in carulu de doliu, tristulu conductu mai multe minute nu potea porni din locu. De cealalta parte a stradei i-taiá calea unu altu conductu funebralu, cu unu sieriu pomposu de metalu, intr'o carutia cu siése cai, incarcata cu cunune de flori. Ambele conducte rivalisau in grandiositate. In fine pornira alaturi unulu langa altulu — ambii calatori spre patri'a eterna, petrecuti ambii de aceeași musica duiósa.

Pe sicriulu celelaltu ér scrisu „*Catarina de Mocioni*.”

Ce minunata coincidentia a sortii!

Acésta dama, odinóra printr'unu lungu siru de ani fusese cea mai sincera patróna si amica a lui *Szigligeti* si a familiei sale; ámblau la cas'a ei, par' cá ar fi fost la a

loru propria. Nobil'a dómna, cu bunatatea inimei impreună si aderinti'a zelósa a ficei tierii cátra patria. Noi cei ce in anii dela optu sute cinci-dieci eramu teneri, amu pastratu in memoria, acea facia plina de espressioni, ce in tóta sér'a se aflá la locul ei, in teatrulu nationalu, intr'o logia din parteru. Erá inca tenera, d'o frumsetia cuceritória, cu trasuri grecesci marcate, cu sprincene negre innalte, cu o tienuta de statua! Ori ce piesa se presentá, ea erá aci: veniá la inceputulu representatiunei si remanea pana la capetu: nu umblá la teatru pentru causerii, ci — numai pentru arta; vediute in logia-si nu primiá; siedea in linisce; inca nici la aplause nu participá, numai cand vre-o piesa din ale lui Szigligeti secerá placere, atunci si ea si-miscá mâ-nile pentru de a aplaudá, si in atari momente se putea observá, cum i-stá surisulu in facia.

Pe acestu timpu famili'a de Mocioni a fost cercetata de grele nenorociri. Un'a din aceste greie nenorociri a fost, cá unu frate alu ei fû asasinatu de ingrigitorulu casei. Stepanulu ridicase mana pedepsitória asupra supusului seu, ér acest'a, omu iute, in furi'a sa a trasu cu cutitulu asupra stepanului seu!

Ucigasiulu ingrigitoriu de casa servise lungu timpu ca portariu la teatrulu nationalu. Judele investigatoriu adunandu date asupra vietii si purtării anterióre a criminalistului, pentru acestu scopu s'a adresatu si catra directiunea teatrului nationalu. Szigligeti, secretariulu directionalu de atunci, a atestatu, cumca acelu omu, cât timpu a fost in servitiulu teatrului, s'a purtat ca omu de omenia. Pentru acestu atestatu in famili'a amarita tóte semtiamintele de amicia de pana acilea s'au prefacutu in superare si mania. Ér Szigligeti suspiná: „Regretu tare; dar alt'a decât adevverulu nu puteam atestá. De-mi ucidea pe fratele meu, nici atunci nu puteam se-i dau alta adevverintia.“

Tribunalulu, considerandu viéti'a anterióra nepatata a delincentului, nu l'a judecatu la mórte, ci numai la inchisóre pe câti-vá ani.

In inim'a patróniei si buneii amice de pana aci, din acésta diua s'a incubatu amaratiunea. „In asta viétiá nu ne vomu mai vedé!“ a suspinatu ea, si de atunci nu a mai aparutu in logi'a ei.

Szigligeti a induratu perderea, mácar cá ea i-a fostu adâncu semtita.

Trecú d'atunci aprópe unu patrariu de secolu.

Superb'a matróna si-a tienutu cuventulu, cá, cu amicul ei de odinóra si cu famili'a acelui'a nu va mai dá facia, nici naintea teatrului ungurescu nationalu nu-i va mai stá caruti'a.

Dar cand la 21 Ianuariu 1878 scósera cosciugulu poetului din vestibululu teatrului nationalu, atunci si ea in alu ei cosciugu veni p'acolo — cá sê se impace; apoi — mersera frumosu langa olalta, condusi de aceea trista melodia funebrala, -- acelu unde nu mai este mania, nici superare nici intristare!“

Atát'a poetulu magiaru in limb'a si fictiunea sa poetica. Adevverulu despoiatu de vestmentulu poeticu — e, cá ilustr'a Dómna de Mocioni a facutu multu bine si strainiloru, pe cari ii-a tienutu demni, si intre acesti'a si lui Szigligeti. Caus'a instrainării inse de feliu n'a potuta fi aceea, pre carea ni-o spune poetulu. E dreptu, cá fie-iertat'a nóstra Patróna si-adorá — ca si pre parinti asia si pre frati; dar inse in peptulu ei totu asemenea potericu erá semtiulu de dreptate. Dupa acést'a, pentru unu motivu ca celu adusu de poetulu, ea nici cand n'ar fi respunsu cu instrainare, ci instrainarea a fost rezultatulu schimbârilor in referintiele publice! Firesce cá cu câtu — generós'a Dómna si famili'a ei, mai multu se interesá de cei mai de aprópe ai ei, si-si angagiá sacrificiele intereseloru acestor'a, cu atát'a mai pacinu ajungíá a se interesá de cei mai indepartati de-aceste interese.

Ilustr'a nóstra Dómna, fie-iertat'a Catarin'a de Mocioni, ca si famili'a ei si ca si tóte fiintiele de caracteru umanitariu inaltu, desi intre tóte impregiurările sunt binefacatórie, atunci totusi se aretá mai mare si devotata omeniei sî natiunei sale, cand pre acést'a o impresurau si intetiau mai tare nevoile si periclele.

Mocionescii au inceputu a streluci pe orizontulu natiunei romane de la 1840 încóci, de cand adeca planurile politice de-a ni periclitá desvoltarea si esistinti'a nationala incepura a se pune in lucrare. La 1848 si 49, in părtilé banatice-ungurene, nu erau Romani mai mari, mai luminati si mai devotati interesului publicu de cât fratii Mocionesci, ér sor'a loru Catarin'a, ér angerulu pazitoriu si spriginitoriu alu loru. La 1860 si 61 Mocionescii prin fratele loru celu mai mare, *Andreiu* streluciau, recunoscuti de opiniunea publica, ba chiar si de guvernul si de Tronu, ca standu in fruntea natiunei, ca aureol'a Romanimei din monarchia. Multe opintiri, fatigie, si spese sacrificara ei pe altariulu causei romane, si multe isbände facusera ei. Cine se maí indolesce astadi, cá faceau si mai multe, si cá acelea se asecurau mai bine pe seam'a natiunei, daca ei erau maí bine precepti si urmati de fii poporului, anume de conducatorii directi ai acestui'a! Avemu martoru pre unulu dintre acesti fii ai poporului romanu, pre unu barbatu luminatu si devotatu alu natiunei, carele de la 1849 pururi'a a fost cu ei si intre ei, — a asistatu la tóte luptele si sacrificiele loru, ne 'ncetatu observandu-ii, si spriginindu-ii cu credintia. N'am trebuintia sê vi-lu numescu pre acést'a, nóua tuturoru adancu stimatu fiu alu poporului, pre acestu firmu, neschimbatu si neintinatu aperatoriu alu tuturoru causeru nationali, — câci lu-scimu cu totii, si scimu cât de pretiuitu si bine vediutu a fost elu pururia fie-iertatei Dómne, si este si astadi intregéi familii Mocioniane; scimur cá prin a lui medilocire si cu a lui concurentia s'au combinatu si pusu in lucrare multe si frumóse planuri intru interesulu natiunei romane, s'au scrisu si publicatu brosiure si sute de articli chiar in press'a straina, intru aপরera si popularisarea causei nationali; deci din ale acestui'a rostu, si scrieri ocasionali scimu, si ne-am convinsu, cá acele combinatiuni si publicatiuni, acele planuri, stáruri si spriginiri de la 1848 si pana astadi — câte ostenele si sacrificie au costatu pre membrii ilustrei familie, fora ca ei cand-va sê vré avé in vedere vr'unu interesu particulariu alu loru in cauza! Si la tóte acestea ilustr'a nóstra Dómna si patróna, a contribuitu de o potriua, a contribuitu cu spiritulu si cu pung'a, ma une ori, in multe casuri, chiar fora se scie drépt'a cá ce face stang'a, fora ca sê scie mácar fratii ei!

Erá intre anii 1860 pona la 1863, o epocha dintre cele mai pocite si critice pentru Romanii din Austri'a si Ungari'a; se prepará ceva — séu dóra se preparau multe in ascunsu, in Vien'a si in Budapest'a; dar — totu in ascunsu se faceau cele mai incordate opintiri pentru d'a paralisá ori ce reforma, ori-ce imbunătătire in sórtea Romaniloru, si pre cand pe d'o parte numai prin maiestria si cu sacrificie se potea descoperi câte ceva din acea lupta secreta, pre de alta parte inca si mai mari sacrificie se rece-reau spre a contralucră veninului secretu ce se iniectá causei nóstre. Diaristic'a romana — nici nu se crestá; ér diaristic'a straina, anume cea germana si francesca, ca pusa sub unu farmecu, de locu nu voiá a se interesá de Romani nici a primi articlii tramisi de ei intru dilucidarea causeru loru. Numai cu o cheia, cu cea de auru se potea strabate; adeca numai prin câte unu corespondentu séu colaboratoru directu acreditatu se poteau strecorá articli in acea diaristica, ér favorulu acest'a trebuia cantaritu cu sume mari. Si aceste sume s'au aflatu in casurile de urginta trebuintia la membrii ilustrei familie, mai de multe ori la fie-iertat'a nóstra Dómna si patróna.

Astfelu s'a intemplatu ceea-ce multi pona astadi nu potu cuprinde, cá in acea dificele epocha caus'a romana

totu erá pré bine reprezentata in publicistic'a straina!

Totu la anulu 1860 si 61 a fost, cand recunoscendu-se, cá un'a dintre cauzele principale ale neajunsurilor nóstre politice, este lips'a de destui ómeni invetiati, alu cãroru numeru de felii nu este in proportiune cu mass'a poporului, pentru da-lu *puté pe acest'a*, ca si spiritulu pe corpu, in-suffletí si conduce in lupt'a pentru essistintia, si mai de parte cá caus'a acestei lipse jace in *seraci'a si indolenti'a poporului*, ér impulsulu prin esemplu si prin ajútórie publice inca lipsesce mai peste totu: ilustr'a familia Mocioniana s'a decisu a sistemísá pentru unu siru óre care de ani, unu numeru mai considerabilu de stipendii si respective de ajútórie pe sém'a studintiloru seraci, dar talentati si diliginti.

Inceputulu s'a facutu cu 12, cari in 3—4 ani s'au sporitu pon' la 33. Se alocasera in tómn'a anului 1861 pentru prim'a data 1600 fl. pe anu, care suma inse la 1866 facea deja 4800 fl. pe anu. In acesta-si anu 1866 s'a intemeiatu fói'a „*Albin'a*“ in Vien'a cu spesele si dupa program'a Mocionesciloru, menita a dá in man'a poporului romanu unu diariu, cu unu pretiu fórte micu, ba unu considerabilu numeru de esemplarie chiar *gratis*, aprindiendu astfeliiu poporului o lumina, cea mai vederósa, asupra tuturor intereselor sale, o lumina, carea 11 ani a fost celu mai dulce nutrimentu spiritualu pentru totu sufletulu de romanu adevveratu; — durere, cá si in acésta privintia a lipsitu priceperea, spriginirea si urmarea generala. Nime acést'a n'a semtit'o mai adancu si cu mai multa parere de reu, ca ilustr'a nóstra Dómna si patróna; nime nu deplangea ca ea amortíel'a cea grea, in care seculii cei masteri si barbari adancisera pre Romani! Straduintiele si sacrificiele illustrei familie aveau de scopu — desteptarea nationala; ele au fost mari si bine aplicate. Cei ce au avutu ocaziune d'a le observá si calculá, le evaluéza la o suma de peste 100,000 fl. v. a.; pe langa acestea sunt inca nenumarabile si necalculabile alte binefaceri filantropice particulari. Cu tóte, ele facia de ocupatiunea timpului, nu puteau fi de ajunsu spre a scóte multimea din nomolu si intunerecu. Si acésta esperiintia a trebuitu sè dóra amaru! Dar semtiulu de binefacere nu s'a stínsu. Ori pre unde ea, fie-iertat'a Dómna si patróna amblá si se adepostá, seracimea, lumea lipsita si patiminda, numai decát i-semtiá presentia séu apropiarea. Cand ea petrecea in castelulu ei de la Capolnasiu langa Muresiu, prejurulu intregu i-avea parte, mácar cá si in absentia ei, peste totu anulu apotec'a ei de casa si mediculu cercualu, pe spesele ei stau la dispositiunea seracimei. Cu privintia la acésta filantropia a ei, este remarcabilu si merita a fi amintitu, cum patrón'a nóstra, la anulu 1873, sosindu la acea mosia a ei pentru d'a petrece vér'a ací, si aflandu in acele parti o mortalitate fórte mare, pe carea pona si autoritátile publice o atribuiau epidemiei de cholera, dens'a informandu-se asupra caracterului morbului, numai de cât cunoscu erórea, pre care o si dovedí prin fapta, vindecandu pre toti cáti se bolnaviau, prin impartasirea loru cu mancári si beuturi bune si sanatóse, succedendu-i in scurtu timpu a face sè dispara epidemía din acelu ténutu, de óre-ce in adevveru acea epidemía nu erá alt'a, de cât — o tifósa de fómete. Bietii ómeni n'aveau de mancatu; cáci anulu precedentu fusese sterilu, dárile publice li-redusera pucinulu secerisiu, ér secerisiulu nou nu sosise. Lumea de prin prejuru o admirá ca pre o factória de minuni. Si intru adevveru mintea si inim'a ei facuse minuni; cáci intr'unu timpu retacitu si egoisticu ca celu de astadi, ea recunoscuse adevverulu si impartia fruptele averii sale cu deaprópele suferindulu.

Astufeliiu — avuti si potintiosii, pre timpulu calamitátiloru publice, toti — intr'a devveru potu deveni facetori de minuni, si-sciu deschide ochii mintei, si-si sciu pretiui si folosí fortiele si medilócele intru intere-ulu umanitátii! Dar pentru ca cineva sè póta acést'a, sè pretiúesca acést'a, trebuie se fie de inim'a si spiritulu illustrei nóstre Reposate,

sè aiba credinti'a si pietatea ei religiósa, intru carea, pre cum ni-a descri's'o unu admiratoriu alu ei in „*Familia*“, — nime n'o intrecea, si amórea pentru omenime si cátra deaprópele — in mesur'a ei!

Din tóte si dupa tóte mi-permitu a afirmá, si a terminá prin acésta afirmatiune, cá — de multi secli, natiunea romana din acésta Monarchia, n'a avutu binefacatoriu, ca pre ilustr'a familia de Mocioni, n'a avutu in sinulu seu sufletu bunu si devotatu progresulu seu si fericire sale, casi pre fie-iertat'a nóstra Dómna si patróna *Catarin'a de Mocioni*, a cãrei memoria fie binecuvantata si eterna! . . .

D i v e r s e .

— **Ovatiuni.** Unu corespondentu alu nostru din Sibiiu ne scrie, cá primirea conducetoriului si a membriloru deputatiunei de acolo la rentórcerea din Vien'a s'a intemplatu cu o solenitate ne mai vediuta in acele párti. La gara fú intempinata deputatiunea de notabli din orasiu si giuru, adunati intr'unu numeru fórte frumosu, si bineventata de parintele protopresviteru si direct. alu institutuluiped-teologicu Ioan Hanni'a. De la gara porni o colóna de trasuri, ér alaturia cete de calareti cu stindarde, in numeru cât se poti formá doue escadróne frumóse. Prin tóte stradele pe unde trecea deputatiunea se audiau strigári „se traiéscá“ accompaniate pe alocurea cu „Hoch“. La órele 11 1/2 Escelenti'a s'a, parintele archiepiscopu si mitropolitu *Mironu Romanulu* fú salutatu si bineventatu de deputatiunea festiva prin dlu Georgiu Baritiu. Salele, coridórele si curtea resiedintiei archiepiscopesci erá plina de multimea poporulu adunatu, asia incát Escel. S'a, par. metr. se vedíu indemnntu a iesi spre a dá bincuventare. Dupa acést'a se bineventara dnii membri ai deputatiunei: parintele archimandritu si vicariu archiepiscopescu *N. Fope'a* si *P. Cosm'a*. Sér'a avú locu unu conductu de vr'o 700 de tortie purtate de romani ca si de sasii, cari se imbiiara la comitetulu arangiatoriu, ca se fie admisi a luá parte activa la acésta primire solemna. Cu acésta ocaziune s'a vediutu, dupa cum ni se scrie, pe stradele Sibiiului unu numeru de preste diece mfi de ómeni. Conductulu se opri inaintea residintiei archiepiscopesci, unde dlu Iosif Hodosiu prin unu cuventu ténutu dete espressiune festivitátii. De aci se indreptá conductulu spre locuinti'a par. archim. *N. Pope'a* si a dlui *P. Cosm'a* spre a li se esprimá recunoscinti'a meritata.

— **Conferintia invetiatoréscá.** In Vien'a se facu inca de acum pregatirile necesarie pentru adunarea generala a invetiatoriloru (*allgemeiner Lehrertag*), ce se va téné in serbatorile Rosalielor. Inca de acum se prepara ordinea dilei, si se impartu rolurile.

C o n c u r s e .

1—3.

Concursu se escrie pentru ocuparea postulu de invetiatoréscá la nou infiintata scola confesiunale de fete din comun'a *Sarcia-romana* (Torontál) inspectoratulu B.-Composiului, cu terminu de alegere pe a trei'a Dumineca din paresimii, ce cade in *4. Martie* c. v. a. c. Emolumintele anualii sunt: 300 fl. v. a. in bani si cuartiru libeiu cu gradina de legumi.

Doritórele de a ocupá acestu postu sunt avisate a-si substerne recursele instruite conform statutulu organicu pana la diu'a alegerei, Domnulu protopresviteru *Vinceniu Sierbanu* in Bánát-Komlós (Torontál) adressate catra comitetulu parochialu, — si dupa possibilitate, — a se si infacisiá in faci'a loculu la diu'a alegerei.

Comitetulu parochialu.

In contielegere cu protopresbiterulu: *Vinceniu Sierbanu*.

1—3.

Pentru parochi'a vacanta din *Giul'a germana* (protopresbit. Chisineului comit. Bichisiului) se escrie concursu cu terminu de alegere pe *Duminec'a* din *4 Martie st. v. a. c.*

Emolumintele sunt: $\frac{1}{4}$ sesiune de pamentu comasatu, birulu si stolele indatinete dela 140 de case, si cuar-tiru liberu.

Dela recurinti se cere: se produca testimoniu despre absolvirea a loru 8 clase gimnasiale si testimoniu de calificatiune pentru parochii de frunte, — apoi precum la candidare asia si la alegere voru fi preferiti acei'a, carii prin atestati voru dovedi: ca au servitu bisericei ca preoti ori ca invetiatori, si cari ca atari sunt bine meritati pe tere-nulu bisericescu si scolariu. — Recursele pana la 1 *Martie a. c.* sunt a se subterne protopopului tractualu *Petru Chirilescu* in *Chitighazu* (*Kétegyháza*). Se pot-tesce ca recurrentii pana la terminulu de alegere in cuta-re *Dumineca* séu serbatóre, se se presenteze la biserica in faci'a locului, pentru de a-si dovedi desteritatea in celea bisericesci.

Datu in *Giul'a germana* la 30. Ianuariu 1879.

Comitetulu parochialu.

In contielegere cu mine: **Petru Chirilescu**, protopresbit.

3—3.

Pentru depliniraae postului invetiatorescu dela a II. 8.scóla confes. roman ortodocsa din nou infiintiata ni. comun'a *Tauti*, Inspectoratulu Agrisiului; protopopiatul-Siriei; cott: Aradu cu terminu de alegere pe I-a *Dumineca* in paresimi ce cade in *18 Februaru a. c.*

Emolumintele anuali sunt: in numerariu 200 fl. v. a., 10 orgii de lemne, din care are a se incaldi si scól'a, tac-se dela inmormentári si cortelu liberu. Reflectantii la acestu postu au produce: testimoniu despre absolvisai institutului pedagogicu, atestatu despre purtarea moral rea despre ocupa-tiunea de pana aci, carte de botezu ca sunt de religiunea ortodocsa si sè-se presenteze la biserica pentru a-se recom-ndá in cele rituali. Recursele astfeliu construite se voru tramite Inspectorului concerninte in *Szöllös-Csigerél* per *Pankota* pana la 16 Februaru, cei cu testimoniu de calificatiune voru fi preferiti.

Comitetulu parochialu.

In contielegere cu mine: **Demetriu Pop'a**, inspect. sco.

3—3.

Pentru parochi'a vacanta din *Sintea* comitat. Aradului, protopresbiterat. Chisineului, cu acést'a se deschide concursu cu terminu de alegere pe *Duminec'a* din *11. Martie st. v. a. c.* Emolumintele sunt: un'a sessie de pamentu estravilanu de clas'a 2-a — dreptu de lemnaritu. — 4 jugere de fenatiu, 130 fl. pentru biru si stole, — rebonificare pen-tru dreptulu de pasiune 30 fl. si unu fondu intravilanu fara de casa. Recurintii, cari potu fi absoluti clerici, séu preoti pana la diu'a alegerii au se se presenteze la biserica in faci'a locului, pentru de a-si aratá desteritatea in cantari si tipicu, ér recoursele pana in 4 martie a. c. au de a-le trimite la protopresbiterulu tractualu *Petru Chirilescu* in *Chitighazu* (*Kétegyháza*).

Datu in *Sintea* la 18. Ianuariu 1879.

Comitetulu parochialu;

In contielegere cu mine: **Petru Chirilescu**, protopresbiteru.

2—3.

Pentru vacant'a parochia gr. or. de clas'a a 3. din comun'a *Prezesci-Donceni*, protopresviteratulu Borosineului, in dieces'a Aradului, cu terminulu de alegere pe *4. Martie a. c. st. v.* séu pe a trei'a dumineca in paresimi. Emo-lumintele sunt: a) *Prezesci* $\frac{5}{8}$ sesiune pamentu aratoriu cu intravilanu si casa parochiala, — birulu parochialu dela 38 numere de case cu pamentu, un'a masura cucuruzu sfarmatu — dela 20 case dileresci jumatare mesura, si stolele indatinete; b) *Donceni* — $\frac{1}{4}$ sesiune pamentu aratoriu, unu intravilanu — biru parochialu dela 57 case tóte cu pamentu, un'a masura cucuruzu sfarmatu si stolele indatinete. Recurrentii au se produca testimoniu despre absolvirea teologiei, de calificatiune, atestatu de botezu si atestatu de moralitate. Preotii santiti au preferintia. Se recere, ca recurrentii in vre o domineca ori serbatóre se-se presenteze la sânt'a biserica din *Prezesci*, ca poporulu se se convinga despre harnici'a loru in cantári, liturgisire si cuventári bisericesci. Recursele adresate comitetului paro-chialu se voru trimite parintelui admin. protopresviteralu *Nicolau Beldea* in *Borosineu* celu multu pana la 26 Februaru a. c. st. v.

Prezesci-Donceni 1 Februaru 1879.

Comitetulu parochialu.

Cu scirea mea: **Nicolau Beldea**, adm. ppresviter.

3—3.

Pentru deplinirea postului invetiatorescu dela a II-a scóla confes: rom. *din nou infiintiata* in comun'a *Sicu'a*, Inspect. Agrisiului, protopresb: Siriei, cottulu Aradu cu ter-minu de alegere pe *Duminec'a* lasatului de branza, *ce daae la 11 Febr. a. c.* Emolumintele anuali sunt: in numerariu 200 fl. v. a., 5 orgii de lemne, tacse dela inmormentári si cor-telu liberu. Reflectantii la acestu postu voru produce: testi-moniu despre absolvirea institutului pedagogicu, atestatu despre purtarea morala si despre ocupatiunea de pana aci si carte de botezu, ca sunt de religiunea ortodocsa, si sè-se presen-teze la biserica pentru a-se recomndá in cantare; recoursele astfeliu instruate, se voru trimite concernintelui Inspect. scol. in *Szöllös-Csigerél* per: *Pankota*; cei cu testimoniu de calificatiune voru fi preferiti.

Comitetulu parochialu.

In contielegere cu mine **Demetriu Pop'a**, inspect. scol.

NEGUTIATÓRIA

la

„*màti'a négra*“

a lui

FRANCISCU si EDUARDU TONES

d'in Aradu, in piati'a principala

si-recomenda stabilementulu ei bine aproviontu pentru **droguele, bacanii, specerii, articuli de coloratu, farine totu soiulu sementie** pentru economii si **gradine, papire** si feliu de feliu de alte **recusite** de scrisu si cu **ape ml-nerali totu de-a-un'a próspete.**

Tóte aceste cu pretiurile cele mai efine.

Comandele din provincia le efectuéza la momentu pr'in posta, punendu in contu pentru fia-care statiune numai por-tulu de cruceri 33. la o greutate de 5 chilo.